

Agnmyren – våtmark i förändring

Agnmyren idag

Hundra meter bred och tvåhundra meter lång. En vägg av ogenomtränglig vass på sommaren. Vita, raka björkstammar, tätt, tätt på sluttningarna och ett mörkgrönt krontak som knappt släpper ned något ljus. En uppgrävd kanal längs ena sidan. Frilagda, svavelluktande och dyiga bottnar på senhösten. Vad är det som händer? Det var ju inte så här som ...”Agnmyren såg ut förr.”

Agnmyren är så mycket mer än bara detta! Många av oss har ett alldeles eget förhållande till denna våtmark. Egna personliga bilder och minnen. Den sjungande grodleken som får den kyliga vårluften att vibrera. Tranparets morgontrumpetande över de frostklädda vallarna. Tofsvipornas kvidande varningsläte när en räva travar över åkrarna. De rastande ljungpiparnas vemodiga klagan. Storspovarnas glädjefyllda flöjtande. Blåsippblå björkbackar. De trolskt dansande dimslöjorna en ljus högsommarnatt. Sävsångarens ekvilibriska nattkonsert. Kanadagässens högljudda kackel en tidig höstmorgon. Ett ringlande rådjursspår mellan frostiga vasstrån över isens snötäcke.

Mitt i allt detta – Agnmyren. Den Agnmyr som är stadd i ständig förändring. En förändring som i grund och botten är en helt naturlig process, men som vi människor påverkar och till och med påskyndar med vårt sätt att leva.

Tillbaka till istiden

För att förstå förändringsprocessen måste vi flytta oss så där en 9800 år tillbaka i tiden. En till synes ofattbar lång tid med en människas livstid som utgångspunkt, men en mycket kort tid om vi i stället jämför med jordens historia och ålder.

Provtagning i Agnmyren.

Med fantasins hjälp kan vi frammana den havsfjord som sträcker sig ända upp mot Älvdalen, kanske till och med höra blåsljuden från valar som dyker mellan isflaken som flyter på havsytan. Havet heter Yoldiahavet och är uppkallat efter ishavsmusslan *Yoldia arctica* (numera omdöpt till *Portlandia arctica*) som förekommer rikligt på havsbotten under denna tid. Agnmyren då? Jodå, visst finns den. Sextio meter ner i det iskalla vattnet är det en svacka i botten i norra änden av ett något grundare område. I dag kallas detta grundområde Sollerön! Österdalälven spolar hela tiden ut sediment i havsfjorden och de finkornigaste sedimenten avsätts som lera, mo och mjäla på botten en bit ut från land.

Upp ur havet

Åren går, klimatet blir allt varmare och den landis som en gång täckt stora delar av norra Europa smälter bort. Vattennivån i världshaven stiger, men landytan som varit djupt nedpressad av tyngden av den enorma landisen stiger *ännu* fortare och en dag dyker Sollerön upp ur den havsvik som snart skall avsnöras från havet i öster. Vattnet är nu helt sött, och Agnmyren ligger i ett fiskrikt sund mellan nuvarande Bengtsarvet och Utanmyra.

Ytterligare landhöjning gör att Siljan blir en insjö med en strandlinje som är högre än dagens och Agnmyren övergår från ett sund till en grund vik. Sundet växer igen och den svarta, organiska mulljord som idag finns söder om Utanmyra bildas av förmultnande kärr- och torvvegetation.

Dalälvens utlopp ur Siljan och Insjön eroderar sig allt djupare ner i tidigare avsatta bottensediment, nya fåror bildas och vattenståndet i Siljan sjunker alltmer. De inre delarna av Agnmyren växer så småningom igen med kärr och mossvegetation och den forna viken har blivit en liten avsnörd sjö. Agnmyren har bildats! Klimatet blir allt varmare, vegetationen är frodig och igenväxningen fortsätter. Det är en helt naturlig process som leder till att grunda sjöar övergår i kärr, som i sin tur växer igen och blir till torvmarker.

En tjock matta av vass som kräver åtgärder. Den lummiga björkskogen behöver också saneras.

Vassen breder ut sig

Är vattnet näringsrikt påskyndas igenväxningen. Bladvass får fäste och börjar breda ut sig över sjöns klarvattenytor. Detta har skett i Agnmyren. På grund av näringsläckage från omgivande åkrar och betesmarker, samt kvävenedfall från vårt bilåkande, stortrivs bladvassen i Agnmyren.

Vassens rötter bildar ett metertjockt, hopflätat täcke som växer ut från myrens stränder och bildar ett ”lock” över de fria vattenytorna. På många ställen i Agnmyren bär rotfilten en människa, och det är spännande att kliva ut med en lång stör och köra den igenom rotmattan. Det är inte säkert att du känner någon fast botten under vassrötterna, Agnmyren är mycket djup!

Rotfilten gör att syresättningen av vattnet försämras, och att de organiska resterna i form av död vass och mossa, döda alger, löv och annan vegetation inte bryts ned. Syret tar helt enkelt slut och nedbrytningsprocessen tas över av

mycket långsamt arbetande anaeroba bakterier, det vill säga bakterier som arbetar utan syre. Detta känns tydligt på lukten. Det luktar svavel!

Ett annat resultat av syrebristen är att igenväxningstakten ökar och att de vattenlevande djuren dör eller flyr till andra vattensamlingar. Livet utarmas.

Vad gör Mora Folkhögskola?

Här kommer det restaureringsarbete som miljökontoret och folkhögskolan bedriver in i bilden. Kan vi få bort överskottet av död vass och få bort en del av rotfilten så kan vi öka syresättningen av vattnet och därmed öka nedbryningstakten av det organiska material som redan ligger på botten. Det gäller att *få ned syre* så långt som möjligt i bottenavlagringarna.

Varje höst sänks vattenytan i Agnmyren rejält genom att dammens luckor öppnas. På detta sätt kommer stora delar av botten att syresättas genom att luftens syre får fritt tillträde till rotfilten. Det har även visat sig att delar av bladvassen har dött då rotfilten, på grund av det låga vattenståndet, har blivit ligande ”på land” och frusit sönder på vintern.

Som ytterligare ett led i att minska bladvassförekomsten i Agnmyren provade miljökontoret att lyfta upp rotfilt med grävskopa vintern 1999. Grävskopan kördes på isen längs den nordvästra strandkanten och grävde upp den rotfilt den nådde med fullt utsträckt grävvarm. Resultatet blev en cirka sex meter bred vassfri zon från stranden och utåt. Vissa vårvintrar, när det har varit lite snö på Sollerön på vintern, har vi röjt död vass med röjsågar, krattat ihop vassmassorna och bränt dem. Detta som ett led i att hålla strandzonerna öppna för grodleken i slutet av april - början av maj.

Knölsvanen återvänder

Vad ger vårt arbete för resultat? De öppna vattenytorna har ökat markant, vilket har inneburit att antalet häckande simfåglar har ökat. Från någon enstaka knip- och gräsandskull för några år sedan till ett par tre av varje art de sista somrarna. Dessutom har ett knölsvanpar valt Agnmyren som häckningsplats igen, något som inte skett sedan jag först besökte Agnmyren 1993.

Grodleken

Antalet lekande grodor varierar från år till år, delvis beroende av hur leken lyckades tre till fyra år tidigare, det vill säga den tid det normalt tar för vår vanliga groda att bli köns mogen. Andra faktorer som påverkar grodleken är vattenståndet och framför allt hur vädret är under lekveckan. Är det varmt och soligt kulminerar leken under några dagar, det blir en massiv grodlek och betraktaren upplever antalet lekande grodor som mycket stort. Skulle vädret däremot bli kyligt med

En av tiotusentals under en hektisk veckas grodlek.

regn och snöfall blir leken utdragen över kanske en och en halv vecka, och förbipasserande tycker att det är få grodor som leker. De sista åren har det varit bra lekar med ett stort antal grodor.

Nya lekplatser har också uppstått, dels längs den uppgrävda kanalen ute i Agnmyren, men också i vattensamlingarna mitt emot infartsvägen till Örjangården (våren 2002).

Blåsippblomning

Att öka blåsippans möjligheter att komma tillbaka i sluttningen ned mot Agnmyren är en annan viktig del av vårt engagemang. Det första skyddet vid Agnmyren var just fridlysning av blåsippbeståndet. Blåsippornas dramatiska minskning under senare år beror på björk uppslaget i sluttningarna. Sommartid släpper de tätta kronorna ner ytterst lite ljus till marken, vilket bidrar till att olika mossor som trivs i fuktig och skuggig miljö, växer och frodas. Dessa mossor har helt enkelt tagit över och kvävt den ena blåsippplantan efter den andra.

Idag utgör både Agnmyren och delar av själva Klikten ett kommunalt naturvårdsområde som *skall* skötas och hållas efter. Den gallring i björkbeståndet som kommunen gjorde för några år sedan har gett resultat, och antalet blommande blåsippplantor i våras var större än på många år. Om vi skall få återuppleva Klikten i ett blåsippblått täcke igen krävs mycket hårdare uthuggning av björk

än vad som är fallet idag. På den tid Klikten var täckt av blåsippor var den en öppen sluttning med hagmarkskaraktär, och dit är steget fortfarande långt. Planerna på att hugga mer björk innevarande vinter fick dock skrinläggas, då länsstyrelsens naturvårdsenhet vill inventera florán i området innan ytterligare utgallring sker.

Många besöker Agnmyren under grodleken. Anslag finns uppsatta med vädjan om aktsamhet.

”Fågelholksforskning” – en tidig väckarklocka

Utöver detta naturvårdsarbete har folkhögskolan satt upp 25 starholkar och lika många småfågelholkar runt och omkring Agnmyren. Dessa fågelholkar töms och kontrolleras varje vårvinter, och häckningsresultatet dokumenteras, ett forskningsarbete som i all sin enkelhet kan användas för att konstatera trender i de olika fågelpopulationerna. Skulle en fågelart minska, till exempel den svartvita flugsnapparen, så finns förklaringen i de miljöfaktorer som påverkar denna arts liv. Fågelholksforskning kan alltså fungera som en tidig väckarklocka i miljöarbetet!

Kulturlandskap

Naturen vid och kring Agnmyren är långt ifrån opåverkad. Ända sedan den första stenåldersjägaren satte sin fot på Sollerön har människan förändrat och på-

verkat landskapsbilden på ett högst påtagligt sätt. Den kringströvande stenåldersjägaren lämnade inte några större spår av sin verksamhet, men när människan blev alltmer stationär tog hon gradvis över och förändrade landskapet. Förändringen, som startade för cirka 7000 år sedan, gick mycket långsamt i början. Skog svedjades och enkla odlingar anlades i askan. På detta sätt skapades nya och öppnare miljöer, där olika växter och djur fann optimala villkor. Det långsamt framväxande kulturlandskapet bidrog till att många nya biotoper skapades, vilket resulterade i en stor mångfald som nu håller på att raseras.

Idag har det småskaliga jordbrukslandskapet med åkrar, hagar och ängsmarker i stort sett försvunnit i Sverige. Det har ersatts av jättelika åkrar med vete eller råg gränsade till enorma skogsplanteringar med antingen tall eller gran. De områden som inte har varit värda att plantera skog på, eller att göra åker av, har lämnats och fått växa igen.

Mångfald har ersatts med enfald.

Agnmyren, ett populärt utflyktsmål.

Återskapandet

Det finns ett ljus i mörkret. Naturvårdsarbetet som Mora Folkhögskola bedriver vid Agnmyren görs för att återskapa delar av kulturlandskapet med dess artrike-

dom, mångfald och skönhet. Med små medel och ett glatt humör samarbetar vi med Solleröbor och Mora kommun för att även i framtiden kunna uppleva;

den glädjande grodleken
tranparets trumpetande
tofsvipornas kvidande
ljungpiparnas vemodiga klagan
storspovens flöjtande
den blåsippsblå björkbacken
de trolska dimslöjorna
sävsångarens nattkonsert
kanadagässens kacklande och
ett rådjurs spårlopa över isen nästa år också!

*Kjell Westerdahl
Geolog och lärare i ekologi
och praktisk naturvård
vid Mora Folkhögskola*